

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i67.1167>
УДК 341.1/8

М. Л. Логвиненко

orcid.org/0000-0001-8547-0922

*викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ПРИРОДА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА ТА ЙОГО МІСЦЕ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

В умовах розбудови правової держави важливим залишається питання налагодження міжнародних зв'язків та міжнародного співробітництва, інструментом для чого і є міжнародне право. Питання природи міжнародного права, а також його ролі в системі права стали предметом досліджень таких учених, як М.І. Брун, О.Л. Маковський, М.Ф. Примуш, А.М. Стоянов, В.І. Бобер, П.Е. Казанський та інші. Раніше було започатковані та продовжують існувати різні підходи щодо того, як пояснюється та сприймається природа міжнародного права. Коли брати до уваги перший із підходів, можливо помітити чітке розділення міжнародного права на міжнародне приватне право та приватне міжнародне право. Так, прибічники цього підходу переконані, що до міжнародного права необхідно відносити відносини приватного міжнародного права. Що ж до другого підходу, то є твердження, що міжнародне право відноситься до цивільного права, таким чином, міжнародне право є однією із цивільно-правових наук. У зв'язку з цим такий підхід отримав відповідну назву «цивільстичний». Що ж до останнього підходу, то він розглядається як комплекс міжнародного права в публічній сфері в поєднанні із внутрішньодержавним правом.

Якщо відстежувати генезу міжнародного права, то можна виділити три основні теорії виникнення самого міжнародного права. Походження міжнародного права допоможе наблизитися до його розуміння та місця у загальній правовій системі. Перша теорія має назву «державницька» і виходить із виникнення самої держави. Право виконує структурну функцію, регулює державні відносини, адже право не може існувати без держави на національному рівні. Відповідно до другої теорії, додержавницької, міжнародне право ніяк не пов'язане з виникненням держави. Прибічники цієї теорії вважають, що всі правила та відносини, якими воно регулюється, можуть існувати в суспільстві незалежно від форми суспільства. Як приклад наводиться сім'я, де існують свої правила, котрі можуть повністю не сходитися з правилами держави. Нині у суспільстві немає перепон, щоб одній групі людей контактувати з іншою, при цьому на основі своїх порядків та правил. Міжнародне право як інструмент взаємодії має право на існування поза межами держави, на всенародному рівні. Третя, постдержавницька теорія формується на принципі універсальності правових відносин між державами. В основі цього принципу лежить ідея створення міжнародних відносин лише після того, як були сформовані основні правила, котрі підходили всім державам без винятку. Це пов'язано з тим, що у кожній країні після епохи Середньовіччя почали формуватися індивідуальний порядок, правила та норми існування. Міжнародне право є наймолодшим правом відносин між країнами світу. Існування кожної з теорій має місце та може наблизити нас до розуміння самого права, його ідейності та місця в системі права.

Важливо згадати, що є вчені, котрі вважають міжнародне право вигадкою та заперечують його існування. На захист своєї теорії мають такі доводи:

1) право є універсальним і виконується у разі наявності сили. Суб'єкти змушені дотримуватися правил поведінки, бо в іншому разі до них буде застосована така сила. Нині у світі не існує такого механізму, який би можна було застосувати до держави-порушниці;

2) якщо немає тієї сили, яку можна застосувати до порушників, то держави можуть робити все, що забажається;

3) у світі відсутній міжнародний суд, тобто універсальний орган, який би розглядав усі спори, які виникають. Міжнародні суди, які є нині, можуть розглядати справи тільки за згодою держави;

4) сьогодні у світі відсутній єдиний законодавчий орган, який створює норми міжнародного права. Тобто відсутній єдиний парламент у світі (Національна академія внутрішніх справ, 2016 р.).

Для кращого розуміння природи міжнародного права необхідно також розібрати основні ознаки цієї системи, що дасть змогу відмежувати міжнародне право від інших. Отже, до основних ознак можна віднести такі:

– міжнародне право складається з юридичних принципів, а також із юридичних норм;

– такі відносини мають місце у разі створення їх шляхом договору або звичаю;

– міжнародне право не входить до складу внутрішньодержавного, що означає його самостійність та індивідуальну відокремленість у системі права із власними інститутами та галузями;

– реалізуються норми міжнародного права за допомогою примусу, характер і форма якого вказується у міжнародних угодах.

Отже, виходячи з основних ознак, можна зробити висновок, що основний зміст міжнародного права становить міжнародне договірне право. Саме спираючись на це, дослідник С.Б. Крилов вважає, що міжнародне право має міжнародний характер, і це беззаперечно. Таким самим чином міжнародно-правовий характер мають і колізійні норми, оскільки домовленість між державами побудована та тій чи іншій нормі, це пов'язано з тим, що колізійна норма визначає міжнародний звичай, котрий формувався століттями (Крилов, 1930, с. 20–21). Існує думка, що природа міжнародного права простежується у виокремленні цієї галузі права разом із міжнародним адміністративним правом та міжнародним кримінальним правом. Дослідник розділяє міжнародне право на міжнародне цивільне право та міжнародне приватне право. Різниця між ними у тому, що відбувається розділення норм права під час віднесення їх чи до національного права, чи до міжнародного, а саме в питанні зіткнення цивільних законів між державами [І.І. Килимник, А.М. Бровдій 2018, 111 с.]. С.О. Малінін наголошує на тому, що система міжнародного права складається із міжнародного публічного права та міжнародного приватного права (Малінін, 1971, с. 7). Так, міжнародне приватне право як особлива галузь міжнародного права розглядається також і у вивченні та аналізі теорії права. Наприклад, в окремих загальнотеоретичних дослідженнях стверджується, що міжнародне право поділяється на міжнародне публічне право, яким регулюються відносини між державами, і міжнародне приватне право, яке регулює цивільно-правові відносини за участю іноземних фізичних або юридичних осіб або з приводу майна, що знаходиться за кордоном.

Інша ж позиція щодо природи міжнародного права ґрунтується на цивільних правовідносинах. Оскільки предметом міжнародного приватного права є відносини цивільно-правового характеру, то логічним буде зробити висновок, що міжнародне приватне право становить цивільне, а тому наука міжнародного права належить до цивільно-правових наук. Однак дослідники й досі не дійшли єдиного висновку щодо характеру міжнародного права у цивільно-правових відносинах. Так, І.С. Перетерський надає самостійності міжнародному приватному праву, зазначаючи, що специфіка цивільно-правових відносин, котрі включені до міжнародного приватного права, становить саме окрему групу цивільно-правових відносин, тих, що отримали міжнародний характер (Перетерській, Крилов, 1940, с. 5). Протилежну думку мають науковці О.М. Садіков та О.Л. Маковський, котрі вважають, що міжнародне

приватне право повністю є частиною цивільного права. Аргументують вони це таким чином: незважаючи на свої особливості, відносини, що створюються міжнародним правом, можливо, є спорідненими з іншими відносинами цивільно-правової сфери; вирішуючи майнові питання із залученням іноземного суб'єкта, використовуються спеціальні методи, котрі притаманні саме міжнародному праву, при цьому важливо поєднувати такий метод із методом, що передбачає рівність сторін цивільних правовідносин; у міжнародній практиці наявна так звана «взаємозамінюваність» між загальним цивільним правом та міжнародним приватним правом, причому чіткого розмежування немає. Колізійні проблеми часто виникають у разі появи іноземного елемента, під час чого необхідне застосування уніфікованих норм. Однак є випадки, коли вони застосовуються також щодо відносин, де немає іноземного елемента; основні колізійні норми, правила про автономію волі, публічний порядок містяться в галузевих актах цивільного законодавства (Маковський, 1984, с. 224).

В іншій концепції «полісистемного комплексу» визначають і національно-правові, і міжнародні норми, які відносяться як до міжнародного права, так і до внутрішньодержавного права. Найкраще визначення цього підходу надав Р.А. Мюллерсон. На його думку, цей комплекс потрібно розглядати як сукупність норм:

1) колізійних і відсильних, які містяться в національному праві і в міжнародних договорах;

2) норм матеріального права, які мають своє джерело в міжнародних договорах і в національному праві держав та застосовуються в результаті вказівок колізійної або відсильної норми. Такі норми у разі вирішення колізій невідладного характеру взаємодіють між собою, не створюючи при цьому якоїсь системи, а зберігши при цьому місце в національній або ж міжнародній системі права (Мюллерсон, 1986, с. 30).

Таким чином, у зв'язку із специфікою джерел права колізійним нормам, котрі складають структуру міжнародного права, особливостями її правового регулювання міжнародне приватне право як структурний елемент міжнародного права можна вважати самостійною галуззю права. З вище викладеного можна зробити висновок, що природа міжнародного приватного права дуже тісно пов'язана з цивільно-правовими відносинами. Якщо розглядати системну приналежність, а також беручи до уваги розглянуті підходи, можна простежити спорідненість в тому, що в двох підходах (окрім полісистемності) міжнародне право визначене як внутрішньодержавне. Це потрібно розуміти як можливість правовим структурам опосередковано взаємодіяти на основі міжнародних правових відносин, тобто міжнародного приватного права. Що ж до цивілістичної природи міжнародного приватного права, то найкращим доказом такого є те, що національне право є його головним джерелом, оскільки більшість суб'єктів міжнародного права становлять саме основні суб'єкти цивільного права – фізичні та юридичні особи. Також наявний комплексний характер міжнародного приватного права, що проявляється в особливості джерел права. Ними можуть бути договори, міжнародні нормативно-правові акти, нормотворчі документи, акти цивільного, кримінального, сімейного та інших самостійних галузей права, в яких містяться колізійні та матеріально-правові норми.

Література

Національна академія внутрішніх справ Міжнародне право. *Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни*. Київ, 2016р. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_1.html (дата звернення 10.03.2021)

Крилов С.Б. Міжнародне приватне право. Посібник до лекцій. Л. : Прибій, 1930. С. 20-21.

Міжнародне приватне право : навч. посібник / І.І. Килимник, А.М. Бровдій ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова; Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 111 с.

Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – с. 111 Малінін С.О. *Мирне використання атомної енергії: Міжнародно-правові питання*. М.: Міжнародні відновини, 1971. С. 7.

Перетерській І.С., Крилов С.Б. Міжнародне приватне право М., 1940. С. 5.

Маковський А.Л. Проблема природи міжнародного приватного права в радянській науці Проблеми вдосконалення радянського законодавства: Праці ВНИИСЗ. М., 1984. Вип. 28. С. 224.

Мюллерсон Р.А. Міжнародне публічне і міжнародне приватне право; співвідношення і взаємодія. *Радянський щорічник міжнародного права*. 1985. М.: Наука, 1986. С. 30.

References

- Natsional'na akademiya vnutrishnikh sprav (2016) *Mul'tymediynyy posibnyk z navchal'noyi dystsypliny "MIZhNARODNE PRAVO"* [Multimedia textbook on the subject "INTERNATIONAL LAW"], Kyiv: Natsional'na akademiya vnutrishnikh sprav.
- Krylov S.B. (1930) *Mizhnarodne pryvatne pravo* [International private law]. *Posibnyk do lektsiy*. Prybiy: (in Russian) pp. 20-21.
- I. I. Kylymnyk, A. M. Brovdiy (2018) *Mizhnarodne pryvatne pravo* [International private law]. Kharkiv: nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova , pp.111.
- Malinin S.O. (1971) *Myrne vykorystannya atomnoyi enerhiyi* [Peaceful use of nuclear energy]. *Mizhnarodno-pravovi pytannya*. Mizhnarodni vidnovyny: pp. 7.
- Pereterskiy I.S., Krylov S.B. (1940) *Mizhnarodne pryvatne pravo*[International private law]. pp. 5.
- Makovs'kyu A.L. (1984) *Problema pryrody mizhnarodnoho pryvatnoho prava v radyans'kiy nautsi* [The problem of the nature of private international law in Soviet science]. *Problemy vdoskonalennya radyans'koho zakonodavstva: Pratsi VNYYSZ*. Vol. 28, pp. 224.
- Myullerson R.A. (1986) *Mizhnarodne publichne i mizhnarodne pryvatne pravo; spivvidnoshennya i vzayemodiya* [International public and private international law; ratio and interaction]. *Radyans'kyu shchorichnyk mizhnarodnoho prava*. pp. 30.

Анотація

Логвиненко М. Л. Природа міжнародного приватного права та його місце в системі права. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду основних підходів у науці щодо сприйняття та пояснення природи міжнародного права та його значення. У теперішньому розумінні міжнародне право являє собою комплекс прав, до якого відносяться цивільне право, частково публічне право. Також важливою складовою частиною статті є аналітична діяльність щодо принципів міжнародного права, що відіграють велику роль у міжнародній та внутрішньодержавній політиці. Принципи є тими логічними, юридичними, філософськими, психологічними та лінгвістичними правилами, що використовуються у діяльності міжнародного товариства. Нині все більшої ваги набувають взаємозв'язки між державами, що знаходять своє підтвердження у постійному розвитку відносин у різних сферах: трудовій, цивільній, торговельно-економічній, військовій, політичній.

Такі відносини з кожним роком набувають все більшого масштабу та різноманітності підходів для їх розуміння та інтерпретації. Правильний розвиток таких відносин забезпечується насамперед завдяки правовому регулюванню, на якісному рівні регламентації як у зовнішньому, так і у внутрішньому аспекті. У разі неналежного рівня регламентації дія буде протилежна, у такому разі можливе виникнення правових колізій, гальмування та перепони розвитку.

Міжнародне право займає важливе місце у правовому та політичному регулюванні відносин між державами. Адже завдяки йому відбувається визначення рівня сприятливості правового режиму, що формується для суб'єктів міжнародних зв'язків, у тому числі і їхніх майнових відносин. Нині Україна вибрала стратегію розвитку, де саме такі відносини відіграють важливу роль для створення сприятливих умов та правового клімату. Зважаючи на вищевказане, можна стверджувати, що міжнародне право зайняло унікальну нішу у правовій системі, і саме тому питання походження та статусу в системі права є поширеним та потребує детального аналізу.

Ключові слова: держава, приватне право, колізії, цивільно-правові відносини, національне право, міжнародний договір.

Summary

Logvinenko M. L. The nature of private international law and its place in the legal system. – Article.

The article is devoted to the consideration of the main approaches in science regarding the perception and explanation of the nature of international law and its significance. In the current sense, international law is a set of rights, which include civil law, in part public law. Another important component of the article is analytical work on the principles of international law, which certainly play an important role in international and domestic policy. The principles are the logical, legal, philosophical, psychological and linguistic rules used in the activities of international society. Today, the relations between the states are becoming more and more important, which is confirmed by the constant development of relations in various spheres: labor, civil, trade and economic, military, political.

Such relationships are becoming more and more widespread and diverse in their approaches to understanding and interpreting them. The proper development of such relations is ensured primarily through legal regulation, so, with a qualitative level of regulation, both externally and internally. In turn, in the case

of an improper level of regulation, the action will be the opposite, in which case there may be legal conflicts, inhibitions and obstacles to development.

International law plays an important role in the legal and political regulation of relations between states. After all, it determines the level of favorable legal regime that is formed for the subjects of international relations, including their property relations with each other. Currently, Ukraine has chosen a development strategy, where such relations play an important role in creating favorable conditions and a legal climate. In view of the above, it can be argued that international law has occupied a unique niche in the legal system, and that is why the question of origin and status in the legal system is widespread and needs detailed analysis.

Key words: state, private law, collisions, civil relations, national law, international treaty.